

MÚLTIDÉZŐ

Ásatás a derékegyházi dombon 1928-ban

Az Edelénytől Északkeletre fekvő derékegyházi domb sok érdekes lelettel gazdagította az újkőkori anyagot a múzeumokban. Alább az 1928-as ásatás alkalmával a miskolci Reggeli Hírlap munkatársa által készített riportot közöljük, mely az ásatást vezető szakemberekkel készült.

Hatezer éves őskori telep Felső-Borsodban

A Borsod község melletti Derékegyháza tetőn szántás közben az ekevas Kr. e. 4000 évvel készült edények cserepeit veti ki. Az ásatást a Borsod-Miskolci Múzeum és a Nemzeti Múzeum szakemberei vezetik.

A cambridgei egyetemi múzeum igazgatója, Louis Gray Clarke is jelen van a kutatásoknál.

Reggeli Hírlap, 1928. III. 25.

(A R. H. munkatársától). A Borsod község melletti Derékegyháznál most nagy jelentőségű prae-hisztórikus kutatások folynak, amelyek az egész külföld szakembereinek figyelmét erre a vidékre irányítják. A miskolci múzeum vezetősége, élén Gállffy Ignác elnökkel, – aki régebben Borsodmegye számos őskori telepét kutatta fel, minden esetben nagyon helyes judiciummal ki tudta választani a Borsod-Miskolci múzeumra váró feladatok közül a legsürgősebbet és a legfontosabbat. Ennek az internacionális tudományos értékű problémának a megoldásához is a Nemzeti Múzeum szakértőit kérte fel. Az ásatásokon a Nemzeti Múzeumból dr. Hillebrand Jenő, a régészeti osztály vezetője jelent meg hivatalos kiküldetésben. A kutatásokat pedig dr. Tompa Ferenc, a Nemzeti Múzeum régészeti osztályának igazgatója vezeti.

Bors vezér földvára körül

Ez a kis vidék tele van a messze idők homályával, történelmi emlékeivel. Különösen Borsod község és közvetlen szomszédsága. Az egész község alig fekszik egy negyedóránnyira Edelénytől. A kis vicinálisról lehet látni a borsodi földvár kiemelkedő dombsorát. Ez a földvár az egész Magyarországon egyike a legépebb állapotban maradt földváraknak. Keletkezését történelmi okmány hitelesíti, mert Anonymus feljegyzése szerint maga Bors vezér építtette az ország őrizetére. Jó erősen megépíttette, mert a borsodi földvár mind a mai napig megőrizte erőd jellegét. Képzeljünk el egy öt és fél-száz méter kerületű, legnagyobb részben mesterséges földhányást, amely-

nek a falai kívülről még ma is a legtöbb helyen elérik a 26 méter magasságot. A földvár falának a szerkezete a maga primitív mivoltában is elég komplikált. Az ásások beigazolták, hogy a hajdani építők gerendákkal fogták össze a falakat és nyomok, adatok vannak arra nézve, hogy a földből hányt falat kívülről sűrű és erős vesszőfonatú sövény borította be.

Ez a földvár hívta fel a figyelmet erre a gazdag lelőhelyre. Nyíry Dániel, Miskolc városi főlevéltárnok éveken keresztül kutatta Borsod község környékét és a Boldva⁽¹⁾ völgyét, és a legutóbb a Leszih Andor miskolci múzeumőr által vezetett ásások folyamán a földvár területén 1926-ban nagyon sok értékes leletre bukkantak. Megtalálták ebben a földvárban egy Árpád-kori temető maradványait, s a hantok között a megsárgult koponyacsontok töredékei mellett néhány rossz ezüstből készült hajszorító karika is feküdt, amelyek divatban voltak a honfoglalás idején és attól kezdve egészen a 14. századig.⁽²⁾

A Nyíry Dániel főlevéltárnok által megkezdett kutatásokat a Borsod-Miskolci Múzeum kiterjesztette a Borsod község közelében lévő Derékegyháza nevű dombtetőre is. Ez a dombtető a községtől alig 640 méterre fekszik és a földvár és a község között kanyarog a Boldva. A kutatások nyomán hamarosan több őskori tüzelőpad nyomaira bukkantak és ennek, valamint a későbbi kutatásoknak az alapján hamarosan érdekes és értékes megállapításokat lehetett eszközölni.

Az ekevas nyomán

A Derékegyháza-tető Bárczay László földbirtokos tulajdona, magától értődő szívességgel engedte meg, hogy birtokán a múzeum folytassa a kutatásokat. A kutatások teljes erővel folynak a földvárral szemben levő Derékegyháza, ahol az ekevas minduntalan ősi eredetű edények cserepeit veti ki a földből. Mindezek a leletek kétségtelenül bizonyítják, hogy ezen a vidéken őskori települő hely volt. A völgy egyik kisebb halmából mintegy 25 évvel ezelőtt egy teljesen ép kelta vasolvasztó került elő. Ez, valamint a kő és csonteszközök, legfőképpen azonban az edényrészek világosan mutatják, hogy ezen a vidéken egy úgynevezett neolith-korabeli telep volt, a kőkorszak végéről, és az itt talált edények, valamint a díszítések páratlanul gazdag és változatos volta tökéletesen egyezik a leletekkel, amelyeket idáig csak az ország északkeleti részében, a Garam és a Tisza között találtak.

A már tavalyelőtt megkezdett ásásoknak egy érdekes körülmény újabb lendületet adott. Az történt ugyanis, hogy a cambridgei egyetemi múzeum igazgatója, Louis Gray Clarke rendkívül beható figyelemmel kísérte távolról a magyarországi ásások eredményeit, a kutatások céljára nagyobb összeget bocsátott a Nemzeti Múzeum rendelkezésére és e hét elején maga is Magyarországra érkezett, hogy személyesen kísérje figyelemmel az ása-

tásokat. Pénteken tekintélyes tudós társaság verődött össze Borsodban, akiknek vezetésével folynak most a további kutatások. Kiküldött munkatársunk a lelőhelyen találta meg a tudós társaságot, dr. Hillebrand Jenőt, a Nemzeti Múzeum régészeti osztályának vezetőjét, dr. Tompa Ferencet, a Nemzeti Múzeum régészeti osztályának igazgató örét, Leszih Andor miskolci múzeumi titkárt, valamint Louis Gray Clarke-et, a cambridgei múzeumi igazgatót. Az ásatásoknál ezenkívül még a miskolci múzeum segéderejeképpen Megay Géza is részt vesz.

Egy értékes lelet

Ott állnak bokáig a sárban, a földhányások között mindannyian és előrehajolva feszült figyelemmel követik az ásó és csákányozó munkások mozdulatait. Egyik sem törődik a csípős reggeli széllel, sőt, amikor a három földhányás egyikéből örömteli kiáltás hangzik fel, egymást megelőzve, kipirult arccal szaladnak oda, ahol az egyik munkás majdnem egy ép edény kiálló felső részét mutatja. Végtelen gondos és kitaró munkával apró kis lapátok, kaparó eszközök segítségével sikerült kimenteni egy majdnem teljesen sértetlen edényt, amelynek klasszikus formája mindenkit meglep. Az edény külsejére a használat által fényes fekete koromréteg rakódott le. A tudósok csoportja érdeklődve vizsgálgatja a hatezer éves edényt. Kérésünkre elébünk tárják mindazt a gazdag leletet, amely ennek a vidéknek szorgalmas felkutatása után a Kr. e. 4000 éves kultúra nyomait árulja el.

Obszidián balták és egy húsz centiméteres tű

A leletek között egy egész sereg érdekes, szerpentinkőből csiszolt zöldes színű kőbalta akad. Az ősember ezeket a baltákat kettéhasított faágba szorította bele és hánccsal körülkötözve rögzítette meg. Így használta ezeket védekező vagy vadászó fegyverül. Az egyes tūpadok talajából nagyon sok apró obszidián szilánk került elő, pedig a hamu, az égett föld és a piros rögök között az obszidián és a kovaszilánkok megtalálása nagyon jó szemet és gyakorlatot igényel. Az ősember ezeket a szilánkokat egy úgynevezett magkőről (nucleus) pattintotta le és éles törési felületeit használta fel késnek vagy nyílhegynek.

De a leletek között akad néhány szerszám, ami az őskori kultúrának egészen másfajta irányát mutatja. Így a talált egyik eszköz után fel lehet tételteni, hogy az őskori nő Kr. e. 4000 évvel ezelőtt is tudott már szőni és fonni. Ezt bizonyítják az itt, de más helyeken is gyakran talált orsópörgettyűk, csonteszközök, csontkalapácsok, amelyeknek nagy részét szarvasagancsból készítették. A most kiásott borsodi leletek között nagyon érdekes az a körülbelül húsz centiméter hosszú csonttű, amelynek felső része ki

van fúrva. Valószínűleg hálókészítésre használták. Legalábbis ezt bizonyítja a csonttű közelében talált agyag hálósúly, amely a halászok által nagyon jól ismert fenékháló lehúzására szolgált.

A leletek között van néhány őrlőkö is, amely arra mutat, hogy a gabonatermelés sem volt ismeretlen ezen a vidéken. A kőeszközök mellett pedig egész sereg gömbölyű és szemmel láthatólag erősen megkopott ütőköveket is találtak, amelyekkel a jelek szerint az ősember praktikus kőeszközait ki-formálta.

Hajszálfinom díszítések a hatezer éves edényen

A lelet zöme edénycserepekből és edényrészekből áll. A durva, néhol ujnyi vastagságú edénycserepek között egy egész sereg akad, amelyeknek csodálatosan finom díszítése valósággal meglepő. Ezek a díszítések jellemzik a bükki kultúra magas színvonalát. Ezeknek az edényeknek nagyon finom a díszítése, ezen felül a díszítés technikája, valamint a díszítő motívumok kimeríthetetlen gazdagsága és változatossága szinte egyedülálló a maga nemében.

Az őskori fazekas valószínűleg egy finoman kihegyezett csontszilánkkal véste edényeire a hajszálfinom vonalakat, amelyeknek révén a Borsodban talált kerámiamaradványok rendkívül nagymértékben eltérnek az Európában bárhol található otromba és az unalomig ismételt szegényes motívumokkal díszített neolith-kori edényektől.

Hillebrand Jenő dr. a vidék őskoráról

Miközben ezeket a gazdag leleteket tanulmányoztuk, Hillebrand Jenő dr., a Nemzeti Múzeum régészeti osztályának igazgatója, akinek paleolith-kori bújvárkódásai első helyen állanak, szíves volt tudományos magyarázattal is szolgálni a leleteket illetően. Hillebrand Jenő dr. már közel két évtizede keresi fel hűségesen a Bükk-vidéket és a környéken levő barlangokat és neki köszönhető, hogy ennek a vidéknek az őskoráról szóló ismeretek ma már csaknem tökéletesek.

Nagyon érdekes problémákat vetnek fel a „Bükkien” kultúra magyarországi gazdag leletei. A mostani ásatásnál is találtunk egy oly csótalpu edényt, amely erősen emlékeztet a Görögország területén élt neolith őslakók vázáira. Ezt a fajta edényt Európában máshol még sehol sem látták. Kérdéses, hogy az őskori kultúrának ez a motívumokban rendkívül gazdag iránya Magyarországból vagy Görögországból indult ki.

Egyébként ez a rokonsági kapcsolat a rézkor emlékei között is fellelhető. Ám a bükki kultúra, amelynek emlékeit találjuk most itt Borsod vidékén, egész Európában csak Magyarországon ezen vidékének speciális kultúrája és

csakis a borsodi Bükk-hegység barlangjaiban (Gömör felé az Aggteleki-barlangban és Sátoraljaújhely felé egészen a Tátráig) található.

Megoldatlan az a probléma, hogy miért lakott a jégkorszak utáni neolith-korú ember, aki tehát magasabb kultúrát képviselt már, – még mindig barlangokban. Ennek a derékegyházai telepnek a kivételével ugyanis a bükki kultúra maradványai leginkább barlangokban találhatóak, holott a későbbi prehisztorikus időkben általában már csak harmadrangú népek keresték fel a barlanglakásokat, éppen ezeknek az egészségtelen volta miatt. Talán legjobban azzal lehetne megmagyarázni ezt, hogy a nedves klíma, a mocsaras alföld és a környék hegyeinek esetleges őserdői kényszerítették az ősembert a barlanglakások felkeresésére.

Egy bővizű folyam partján

A leletben előforduló hálósúlyok, a hálókészítő tűk és általában a lelet fekvése azt bizonyítják, hogy ezt a területet halászzattal foglalkozó nép lakta. Az alacsonyabb fekvésű helyeken végzett próbaásatások ugyanis semmi eredményt nem hoztak. A közel fekvő alacsony dombokon sem találtunk semmi nyomot. Ebből arra következtetünk, hogy ez a környék egy hajdan bővebb vizű és szélesebb folyónak az árterülete volt, amelyet bizonyít a mélyebb fekvésekben levő kavicsréteg is. Ezt a megállapításunkat azonban hitvatott geológusoknak kell igazolni.

Egész Európában egyedülálló jelentőségű a mostani lelet

Hillebrand Jenő fejtegetéseit dr. Tompa Ferenc, a Nemzeti Múzeum régészeti osztályának igazgatója a következő nyilatkozattal egészítette ki:

A derékegyházai leletnek egész Európában egyedülálló jelentőséget kell tulajdonítani. Már tavalyelőtt, amikor a miskolci múzeum ugyanezen a helyen ásatásokat végzett, feltűnést keltő finom és szép díszítésű edénytöredékeket hozott napfényre. Az akkori leletet a miskolci múzeum őrök publikálta és én is tartottam erről Bécsben felolvasást és ezeknek következtében fordult a tudományos világ figyelme a leletek felé. Őskori kutatásban kultúrkörökről és ezeknek kiterjedéséről, hatásairól szoktak beszélni. Ez egy népfajnak letelepedési zónáját jelenti, tehát olyan területet, amelyet egységes kultúrájú nép lakott. Ilyen jelenleg nálunk a bükki kultúra, amelynek egy speciális gazdagságú lelőhelyével állunk szemben itt Borsodban és amely különösen a kerámia terén csodálatos magasságot és fejlődési fokot mutat fel, olyant, amilyenre egész Európában nincs példa, legalábbis ami Kr. előtti 4000 év korát illeti. Amikor ezen műveltségi fok virágkorát élte, a mai Magyarország területén akkor már nagyon erős és nagy műveltségű nép lakott. Ez a kultúra Magyarországon kívül sehol sem található, akár keleti,

akár nyugati irányban kutatunk. Ez is azt bizonyítja, hogy Magyarország már akkor is bevehetetlen kaput képezett a Kelet és Nyugat között. Ennek a kultúrának a tanulmányozására jött ide Magyarországra Louis Gray Clarke, a cambridgei egyetemi múzeum igazgatója, aki a mostani ásatásokat nemes tudományos ambícióból a saját pénzéből indította meg a Nemzeti Múzeum és a miskolci múzeum közreműködésével. Az ásatás folyamán meggyőződtem arról, hogy a múzeum 1926. évi ásatásai teljesen helyes módon történtek és a leletkörülmények jelenlegi megállapítása teljesen fedi az előbbi ásatás megfigyeléseit.

Louis Gray Clarke, a cambridgei múzeumi igazgató nyilatkozik a Reggeli Hírlapnak

Az ásatást végző szakemberek a munkásokkal együtt élesen metsző hideg szélben, szinte megdermedt kezekkel dolgoznak a jéggé fagyott hideg földben. Kérdéssel fordultunk munka közben Louis Gray Clarke-hoz, aki mindenekelőtt elmondotta, hogy a külföldi tudományos világ élénk figyelemmel kíséri a borsodi kutatásokat. Már 1927. november havában itt járt Magyarországon Boris Bogaievsky, a szentpétervári egyetem helyettes rektora, és a Nemzeti Múzeumban tanulmányozta az újabb kőkori leleteket. Részben az ő, részben pedig dr. Tompa Ferencnek, a Wiener Praehistorische Gesellschaft előadásán tartott ismertetéséből jutott arra a gondolatra, hogy fel kell keresnie Magyarországot.

Magyarországi utamon – mondotta Mr. Clarke munkatársunknak – felkerestem az ősi kultúra telepeit. Így jutottam el Miskolcra is, továbbmenve Borsodba. Az itteni ásatások eredménye várakozásomat teljes mértékben igazolta, amelyeknek érdekében soha semmiféle pénzáldozattól nem riadtam vissza. Nagyon örülök annak, hogy ilyen gondos és hozzáértő munkával meg lehetett menteni ezeket az internacionális, tudományos szempontból nagy értékű kincseket. Természetesen ezeknek a feldolgozása hosszas és igen alapos tanulmányozást fog igényelni, de mindent megér az itteni leletek gazdagsága és meg vagyok győződve arról, hogy a világ minden tudományos köre nagy jelentőséget fog tulajdonítani a mostani leleteknek. Ezek a leletek nagyon érdekes módon egészítik ki a miskolci múzeum gazdag és sokoldalú anyagát, amelyeket most tanulmányozni alkalmam volt. Különösen kiváló a praehisztórikus gyűjteménye. Sajnos, hogy a gyűjtemény tudományos karbantartására nem rendelkezik segédkező preparátorral, pedig a tudományos érdekek megkívánják, hogy a leletek állandó karbantartását külön ember végezze, akire az ásatásoknál is nagy szükség van, amelyeket nyomban a helyszínen preparálni kell, különben elpusztulnak. A múzeum a maga egészében nagyon szép és talán az első helyen áll az összes vidéki múzeumok között. A jövő évben újra vissza fogok térni Magyarországra, mert

nézetem szerint rendkívül eredményesen lehet foglalkozni az itteni kutatásokkal és azok eredményeivel.

Már meg is kezdtem tanulni magyarul – tette hozzá mosolyogva a tudós, de az a baj, hogy ez a nyelv számomra nagyon nehéz.

A derékegyházai ásítások befejezése után Clarke igazgató, Tompa Ferenc dr. és Hillebrand Jenő dr. kísértetében a hámosi Szeleta barlangban fognak kutatni néhány napig. Ezután fel fogják még keresni a Tiszainoka melletti kora-bronzkori telepet. Clarke igazgató körülbelül három hétig fog Magyarországon tartózkodni, és gazdag tapasztalataival csak ezután tér vissza Angliába.

Güntler Curt

Jegyzetek

1. A folyó neve helyesen Bódva. A folyó völgyének legdélibb települése viseli a Boldva nevet.
2. A szerző állítása téves, mert az Árpád-kori temetőt a vár sáncain kívül, a mai református templom északi fala mellett találták meg, melynek helyén állhatott a plébániatemplom, mely a falu lakóinak lelki életét volt hivatott gondozni.